

A keleti vagy erdélyi táncdialektusról

röviden

A magyar tánc tartásával, formáival, különös lelkületével messze kimagaslik más nemzetek táncai közül. Tánc közben a magyar ember egész lényé a tánc hatása alatt áll. Az igazi magyar táncok egészen kötetlenek, és rendkívül különbözőek attól függően, hogy ki táncolja őket. Ettől még a táncnak van egy belső rendszere, egyfajta törvényszerűsége, amelyben megmutatkozik a táncoló jelleme és érzései. A magyar tánc egyfajta párbeszéd a férfi és a nő között. A férfinak uralkodó szerepe van, ő vezeti a lányt, aki csak apró mozdulatokkal kíséri a férfi táncát. Ez egyfajta kitűnni akarás. A férfiak gyakran versengenek a táncban, hogy ki mennyit tud, és milyen jól tudja a motívumokat. A figurázás után a férfi összekapaszkodik a nővel, és együtt forognak, a férfi forgatja a nőt maga előtt, de eközben is figurázik.

A különböző tájak táncai magukon viselik a környező tájak hatását. A más népekkel való érintkezés szintén hatott ősi tánc kultúráink táji változatainak kialakulására. A területek különböző részei más-más mértékben fejlődtek. Ami az egyik vidéken gyorsan végbe ment, az egy másikon esetleg egyáltalán nem mutatkozott meg. A peremvidékek az ország vérkeringésébe kevésbé kapcsolódtak be, így meg tudták őrizni táncaik ősi sajátosságait, ősi jellegét, amely az ország központi területeiről eltűnt. A különböző történelmi korszakok divathullámai is nagy mértékben befolyásolták a magyar táncok alakulását, hozzájárultak a tánc kultúra szétagyolódásához, és egységesüléséhez. Ez is területenként változó, egyes részeket nagyban befolyásolt, más vidékekre teljesen hatástalan volt. Ám minden terület zenei világában fellelhetőek szinte valamennyi történelmi kor zenei irányzatai. Így a történelmi énekek, a középkori tánczenék, a fegyvertáncok maradványai, a mődalok népiesített formái. A falusi parasztság tánc kultúrájába bekapcsolódott az ősi pásztorkultúra, így csaknem egyenrangúvá lett a XIX. században divatosná vált verbunk- és csárdásanyaggal. Táncainkat leggyakrabban földrajzi tagozódás szerint csoportosítjuk, falvanként általában 4-5 táncfajta található.

A magyar nyelvterület tánc kultúráját három nagy egységre oszthatjuk:

- I. Nyugati vagy dunai
- II. Középső vagy tiszai
- III. Keleti vagy erdélyi táncdialektus.

Ezeken belül is különböző egységek találhatóak.

Keleti vagy erdélyi táncdialektus:

A térség földrajzi és történelmi helyzete miatt kialakult egy sajátos táncművelés, amelyben együtt érvényesül a hagyományok töretlen megőrzése, és egyben fejlesztése. Több európai táncdialektus és történelmi táncstílus elemeit egyesíti.

A kultúra középkori és reneszánsz áramlatokkal ötvözőtt alapjegyei jól megnyilvánulnak a férfítáncok bőségében, a vonuló és páros táncok egyeduralmában, a fejlett tánczenében, és a táncélet régies szokásaiban. A régi tánc és zenekultúra egyes elemei az idők során ugyan változtak, és egyszerűsödtek, de még ma is jól felismerhetőek. A rituális férfítáncokból a mulatságok cikluskezdő táncai lettek, a középkori fegyvertáncokból páros táncok váltak. A régi töröksíp-dob hangszeres párosítást az ütőgordon váltotta fel, és bár a dudazene eltűnt a vidékről, motivikája és harmóniavilága tovább él a vonószenekari muzsikában. A középkori lánccsapatokból kifejlődő vonuló és páros táncok a mai napig megtartották szertartásosan előkelő előadásmódjukat. A párnak nevezett erdélyi táncciklusok a reneszánsz és barokk táncszvittekből alakultak ki, és habár az idők során ezek is kellően átalakultak, mindvégig megőrizték jellegzetes stílusjegyeiket. A többrészes táncciklusok tempójukban és ritmusukban egyaránt változatosak, de legtöbbjükre jellemzőek a 8 ütemes egységekből álló szakaszok. Ezekre illeszkednek az egyes tánc típusok az úgynevezett pontjaikkal, beosztásaikkal.

A táncélet közösségi szokáskerete biztosította a régi műfaji, formai, és stilisztikai motívumok fennmaradását. A téli időszak zsúfolt táncmulatságait a legénytársaságok biztosították, ilyenkor mulatságok egész sorozata kapcsolódott egymással.

Erdély helyzetéből és önállóságából fakadó gyors fejlődése a 18. századtól lelassult. Az utóbbi két évszázad kulturális áramlataival már nem tartott lépést, az új hatásokat lassabban fogadta be. Ezek a hatások, bár lassan épültek a hagyományok közé, mégis rendkívül maradandónak bizonyultak, lassú, belső fejlődésre ösztönözték az egyes vidékeket. A Kárpát-medence új tánc- és zenestílusához vezető változások is megjelentek, de ezek is fokozatosan és lassan alakították át az erdélyi szokásokat. Ez a fejlődés jól megfigyelhető a vidékenként eltérő férfi- és páros táncokban és a tánczenében. A hangszeres zenében éppen olyan jól megfigyelhetőek a késő barokk stílusjegyek, mint a cigányok által behozott keleties, balkáni elemek. A régi férfítáncok folyamatosan átalakultak, nyitottabbá váltak, és ritmikailag lassultak. A 8 ütemes dallamsorok felbomlottak, ezáltal ritmikai gazdagodás ment végbe a tánczenében. Ezek az átalakulások nem egységesen mentek végbe Erdélyben, így nyomaik máig is érezhetőek. A Magyarországon a 19. században megjelent új stílusirányzatok, mint a verbunkos és a népies műdal, Erdélyben csak a múlt század közepén jelentek meg, tovább színezték a tánc- és zenekultúrát. A csárdás a régi páros táncokhoz igazodva illeszkedett a helyi táncciklusokba, az új stílusú népdal pedig felvette a régi aszimmetrikus, lassú tempójú ritmikát. Így ezek legszebb élő formái ma is Erdélyben találhatóak.

A kultúra rendkívüli gazdagsága a vegyes nemzetiségű népek egymás mellett élésének eredménye. A különböző népek önálló zárt közösségei között a közvetítő kapocs a tánc és a zene volt, melyet a több helyen játszó zenész cigányok biztosították. A vegyes nemzetiségű településeken a kapcsolat szorosabb, mivel a közös táncmulatságokon közvetlenül is megismerték egymás kultúráját. Ez egyúttal az erdélyi magyar és román népi kultúra összefonódását is eredményezte. A kisebb táji dialektusok határai a magyaroknál és románoknál egybeesnek, és az idők során együtt változnak.

Az erdélyi táncdialektusok közötti különbségek oka elsősorban a társadalmi széttagoltság. A kultúra sokrétegűségét fokozta az egyes területek földrajzilag nyitott vagy zárt elhelyezkedése is. Egyes népcsoportok helyzete gyorsabb ütemű kulturális változást tett lehetővé, más helyeken az elzártság lassabb, önálló fejlődést eredményezett. Erdélyben a különböző történelmi, társadalmi, földrajzi és nemzetiségi tényezők miatt kiemelkedő művelődéstörténelmi jelentőségű fejlődési fáziseltolódásokat tartalmazó dialektusbeli sokrétűség maradt fenn.

Erdély az európai kultúrák egyik legfőbb kereszteződési-találkozási területe, de egyúttal megtartó gyűjtőmedencéje is. Mai kultúráját három különböző európai nagytáj népe alakította ki, melyekhez sikerült egyéniségét megtartva igazodnia. Így az erdélyi tánc-és zenekultúra nem csak néhány szomszédos európai táncartomány, hanem több európai történelmi korszak jellegzetes műfajaiból, típusaiból, stílusjegyeiből képződött sajátos szintézis.

A keleti- vagy erdélyi táncdialektus kisebb egységeinek tánc kultúráját újabb 9 csoportba oszthatjuk: Kalotaszeg, Mezőség, Maros-Küküllő vidék, Marosszék, Székelység, Barcaság, gyimesi csángók, bukovinai székelység, moldvai csángók.

Pannónia Néptáncgyűttes: Kalotaszegi invertita

Kalotaszeg:

A régi Kolozs megye nyugati részén, 50 községben, öt patak völgyében élő kalotaszegi magyarság sajátos értékeket teremtett a táncban. A régi és új tánc- és zenestílus különleges ötvözete egyik erdélyi táncdialektusban sem figyelhető meg ennyire összetetten és arányosan, mint ezen a területen. A régi férfitáncok Erdélyre jellemző típusa, a legényes itt érte el fejlődésének csúcspontját. Rendkívüli formagazdagság, fejlett tánctechnika és kifinomult előadókészség jellemzi. Az általános helyi táncciklus, az úgynevezett pár a legényesből, a lassú és friss csárdásból épül el. Legényes közben a lányok körben összefogódzva lenghangsúlyosan forognak és csujogatnak.

Csujogató: táncszó, rikoltozás. Olyan versbe szedett rövid szöveg melyet a zene ritmusára, a tánc hevében kiabálnak be a táncosok.

A csárdás lassú és friss részében ugyanazokat a motívumokat táncolják, csak a tempó különböző. A motívumok általában az úgynevezett kétlépéses, a sima fenthangsúlyos forgás, a nő kar alatti kiforgatása és a félfordulós kopogó. A férfi a páros tánc közben is alkalmazhatja a legényes figurákat, ilyenkor a nő sarkon forog, vagy hátrébb húzódva várakozik.

Egyes elemeivel a verbunk is beépült a kalotaszegi tánckultúrába, de önálló táncként ritkán fordul elő, akkor is csak úgy, hogy a verbunkzenére mintegy ráhúzzák a legényest. A német polgártáncok közül alkalmanként a hétlépés és a gólya is előfordul.

Egy-két jellegzetes kalotaszegi csujogató:

A mérai határon,
Nem volt eső a nyáron,
Nem nőtt meg a kenderünk,
Kurta lett a pendelyünk.

Nosza rajta legények,
betyárosan verjétek.
Jövök én is, segíték!

A csizmámban nincsen kéreg,
megette a paraszt féreg.

A mérai hegy alatt
legelnek a bivalyak,
Bivalyak a feketék,
szeretnek a menyecskék.

Derék ember az uram,
azért veri a hátam.
Megveri a fejem is,
jöjjön meg az eszem is.

Barna legény a réten
Virág van a kezében
Nem kell nékem a virág
Csak az, aki csókot ad

Úgy szeretem a szökét
Mint a szőlő szemecskét
De még jobban a barnát
Mint a borizú almát

Ez a kicsi legényke
Ha kis kertembe jönne
Rózsát tűznék kalapjára
Páros csókot az ajkára

Hallgass te kis fekete
Jobban tudom én, mint te
Fekete vegy, mint az üst
Kürtből jöttél, mint a füst

A mérai faluvégen
Három csillag van az égen
Ahol az a csillag ragyog
Én is oda való vagyok

Hosszú utcán keresztül
Engem szeress egyedül
Engem szeress, ne anyádat
Én csókolom meg a szádat

Maros - Küküllő vidék:

A Maros völgyében elhelyezkedő, mintegy 70 település tánckultúráját jelentő dialektus a régi Alsó-Fehér megye északkeleti és a Kis-Küküllő nyugati részét foglalja magába, és három vidékre tagolható. Ezek a Nagyenyed és Balázsfalva környéke; Marosvásártól, Marosludastól délre eső kutasföldi vagy hegymegetti táj, és a Dicsőszentmárton környéki Vízmellék.

A táncdialektus peremhelyzetének köszönhetően máig meg tudta őrizni régies jegyeit. Így maradt fenn a férfitáncok közül a pontozó, a lassú pontozó, a páros táncokban az öreges forduló és az Erdélyben ritka, énekes női körtánc is. A falvak magyar és román népe megőrizte saját tánc típusait, annak ellenére, hogy a közös nyári táncokban a két nép példátlan szoros együttélése érvényesült.

A pontozót, a vidék cikluskezdő férfitáncát egyéni és csoportos formában is táncolják. Kíséretként a lányok körbefogódzva táncolnak. Vízmelléken a pontozó ötvöződik a lenthangsúlyos, forgós páros táncsal. Gyors tempójú tánc, szűk, apró, dinamikus mozgások és szaggatottság, darabosság jellemzi.

A lassú pontozót a középső és nyugati vidékeken a sűrű pontozó után táncolják az idősebbek. A leánykörtáncot a táncszünetekben, vagy a fonóban járják énekszóra, vagy a táncmultságokon a pontozó közben.

Az öreges fordulóhoz, vagy cigánytáncához az első világháború után kapcsolódott a csárdás, de anélkül, hogy a táncot gyökeresen átalakította volna.

A forgató újabb keletű tánc, csak a Vízmelléken ismerik, mintegy fél évszázada terjedt el. Nevezik még féloláhosnak vagy korcsosnak is. Formai kiforratlansága és szegényes dallamvilága is mutatja jövevény jellegét.

Ezen a vidéken a pár táncciklus két fő típusát különböztetjük meg. A nyugati és a középső területeken a pontozó, lassú pontozó, öreges lassú, csárdás és a friss forgó páros tánc alkotja a párt. A Vízmelléken pedig a pontozó, forgó páros tánc forgó zenére, öreges lassú, csárdás, forgató/ féloláhos, páros verbunk és szapora.

A falvakban a legénytársaságok egész évben biztosították a fiatalok társas életét, így táncmultságok nem csak a téli időszakban voltak.

Marosszék:

A Maros, a Nyárad és a Kis - Küküllő közén fekvő terület. A Székelyföld legsűrűbben lakott vidéke. Két kisebb táncdialektusra oszlik. A Maros-Nyárad-Kis-Küküllő közli magyarulakta keleti részre és a Maros jobb partján lévő, románokkal vegyes lakosságú, úgynevezett Székely Mezőségre. Ez utóbbihoz hasonló a Szászrégen környéki magyar falvak tánc kultúrája is.

A Székelyföld legfejlettebb tánc kultúrájú vidéke. A marosszéki forgató hazája, megtalálható itt a székely verbunk legfejlettebb, gazdag változata is, és itt alakult ki a friss csárdás sajátos ugrós-dobogós formája, a cigánycsárdás vagy szökös. Kiemelkedően gazdag és fejlett a vidék hangszeres tánczenéje.

Cikluskezdő táncként a székely verbunkot, vagy csürdögölőt járták, szóló és csoportos formában, kör alakban. Ez a fajta tánc itt ma már csak a táncszünetekben fordul elő.

Marosszék legjellemzőbb tánc típusa a lenthangsúlyos marosszéki forgató vagy korcsos. Ennek a fajta táncnak két altípusa a lassúbb tempójú, szélesebb elterjedésű marosszéki forgató vagy korcsos és a gyorsabb formájú sebes szapora, sebes forduló, vagy magyarforduló néven, a Mezőségen és a Maros mentén elterjedt altípus. A forgatóst többnyire a tánc ciklus közepén vagy végén táncolják, de ez akár falvanként különbözhet.

A lassú csárdás vagy jártatós formakészletét a kétlépéses, a páros forgás, a kopogó figurázás és bokázások alkotják.

A szökös a leggyorsabb tempójú páros tánc. Motívumkincsét kopogó figurázások, bokázók, légbokázók, cifrák jellemzik. A Nyárad mentén több pár, kisebb vagy nagyobb körökbe fogódzva, együtt táncolja. Gyakori a felemelt tartású kézfogás is.

Ezen a vidéken kétféle tánc ciklussal találkozhatunk. A Maros menti párban a verbunk, a sebes forduló, a lassú csárdás, a korcsos és a cigánycsárdás követik egymást. Keleten a ciklust szakasznak nevezik, a verbunkot itt lassú, forgató, majd szökös követi.

Székelység:

Vallási csoportok és kisebb tájak szerint Csíkszékre és Háromszékre tagolódnak. A táncban a leggazdagabb vidék a Sóvidék, Havasalja, és Csík.

A székely verbunk csürdögölő néven vált híressé, az elnevezést a népi szövejtés a régi házépítő kaláka munkástáncból eredezteti.

A legényes táncok egyszerűbb, keleti székely típusa a hangszeres kanásztánc dallamokkal kísért zsukúta. Dobogó, hátravágó, légbokázó, és csapásoló motívumok jellemzik.

Az úgynevezett csárdás stílus már a múlt század második felében megjelent, átszínezve a régi páros táncot, mely lassú és sebes részből áll.

A forgatóst is táncolják, sűrű forgató néven.

Ezen a területen él a legtöbb német illetve polgári eredetű tánc. Ez a távoli munkavállalásoknak, cselédkedésnek, a városi, táncmesteri hatásoknak, az idegen telepítésnek és a szászok hatásának együttes következménye.

Errefelé ritkák a többtagú vonózenekarok. Csíkban a hegedűs és ütőgordonos, Sóvidéken a primás – kontrás - cimbalmos összeállítás jellemző.

Barcaság, hétfalusi csángók:

Az erdélyi magyarság legdélibb népcsoportja az Olt és a Brassói-havasok közötti Barcaságban él. Legjelentősebb különálló csoportjuk a hétfalusi csángóság, amely Brassó környékén él.

Táncincse magyaros, romános és németes táncokból áll. Jártak csördögölőt, amit itt kalákásnak is neveznek, és a múlt század közepétől általánossá vált a lassú magyar vagy csárdás. A férfiak seprútáncot jártak. A román táncok közül a bruilt kezdő- és végzőtáncként használták. A horát és a szirbát, valamint az invertitát, a páros forgató-forgós táncot is járták. Németes táncuk a keringő, polka, ceppel, kalup, hétléptű, és a gólya.

A barcasági csángó férfiak farsang előtt néhány héttel összegyűltek a kocsmában, maguk közül vezetőt választottak, és vasárnaponként egymással versengve gyakorolták táncukat. Farsangkor falujárásra, boricajárásra indultak, először az elöljárókhoz, majd minden gazdához betérve. Az udvarban kört alakítva, egyöntetűen táncoltak. A tánc négy részből állt. Bokázó, hátravágó, forduló, sétáló, dobbantó és kiugró lépéssorozatok után a körből kiválva, a nőikkel csárdást táncoltak. A boricajárás után este táncmulatságot tartottak. A szomszédos falvakba ellátogatva meg kellett vívniük az ottaniakkal. Ez a szokás mára már csak a Háromfaluban maradt fenn. A Háromfaluba Tatrang, Zajzon és Pürkerec települések tartoznak.

Bukovina székelység:

A 18. század közepén a Kárpátokon túlra menekült székelyek öt települést alkottak. A túlnépesedés miatt a 19. század végén kisebb hullámokban visszatelepültek Déva környékére és a Bánságba.

Táncincsük a gyimesi csángókhoz hasonlóan három rétegre oszlik: a régi székely és újabb magyar táncokra, a romános és a németes táncokra.

A régi székelyes táncok közül erre a területre a silladri jellemző. A silladri magába foglalja a férfitáncot, a páros táncot és a körtáncot. Hangszeres kanásztáncdallamok kísérik. A tánckezdő, szóló férfitáncok kezdetleges rokona, esetenként verbunkos vagy csördögölő névvel is jelölik. A legrégebbi páros táncok közé tartozik a lenthangsúlyos forgó-forgató páros silladri. Csoportos, vegyes formája az úgynevezett körsilladri.

Tánckészletük alkalmi kiegészítői a bukovinai románoktól és ruszinoktól átvett lánc-táncok és páros táncok, például a hora máré, a szirba, a ruszászka, vagy a huculenka.

Igen gazdag és változatos a bukovinai németektől átvett páros-tánc-készletük. Ez újabb négy csoportba sorolható.

A forgó-ugró táncok, melyek típusukban hasonlóak a valcer, a polka, a galopp, és a mazurka típusaihoz, kötetlen felépítésűk, motívumkincsük is egyszerű.

Legkedveltebbek a kontratáncok. Ezek egyöntetűek, lépő-dobogó és forgó motívumsorokból állnak. Egyes típusaiban tréfás gesztusok váltakoznak páros forgással. Ilyenek a csattogtatós, a fenyegetős, a suszteros, a kaszás, és a köszöntős táncok. Ezeket általában összefűzve alkalmazták.

A párcserélő cserevalcban és a helycserélő krajcpolkában több pár kapcsolódik össze összehangoltan.

Hármasnak, sétálósnak, karosnak, vagy karbahányósnak nevezik azt a fajta táncot, amelyet egy férfi két nővel jár. Ezt a fajta táncot ma már a székely eredetűek közé sorolják, német eredetük mostanra elhalványult.

Gyimesi csángók:

A keleti Kárpátokban, a Tatros völgyében élnek a gyimesi csángók. Táncaik és táncéletük régiessége és feltűnő gazdagsága miatt is kiemelkednek a magyar népcsoportok közül.

Táncuk három stílusrétegre bontható. A magyaros, illetve férfi- és páros táncok, a romános, illetve, balkáni táncok, és a közép-európai, németes, polgári jellegű, szabályozott páros táncok.

A magyaros, Kárpát-medencei táncrétegbe a féloláhos és a verbunk, a lassú és a sebes magyaros, a csárdás, és a kettős jártatója és sirülője tartozik.

A féloláhos és a verbunk a legegyszerűbb, régies férfitáncok közé tartozik. A féloláhos közepes tempójú, kanászdallamok kísérik. A verbunk gyorsabb, székely verbunkdallamokkal kísért tánc.

A lassú és a sebes magyaros a gyimesi csángók sajátos páros tánca. A két tánc motívumkincse hasonló, csak tempójukban különböznek. Ezeket a táncokat körben járók, az óramutató járásával ellentétes irányban sétálnak, majd amikor egy-egy pár a zenekar elé ér, ott a férfi figurázik, majd a nővel együtt forognak, és a forgást követően tovább sétálnak, hogy helyet adjanak a következő párnak.

A kettős jártatóját és sirülőjét hangszeres kanásztáncdallamok kísérik. A kettős lassú és gyors fokozódó részeinek motívumkincse eltér. A jártatóst a párok egymás mögött felsorakozva táncolják, előre-hátra ingamozgással, az óramutató járásával ellentétes irányban, kör alakban haladva. A sirülőben a párok kézfogását szorosabb összefogódás váltja fel, és a párok a körből kiválva, szétszóródva helyezkednek el.

A balkáni jellegű táncokat a kárpáti és a moldvai románságtól vették át. Ezeket a táncokat nagyrészt nyitott láncban, félkör vagy vonal alakban, néhányat zárt körben járók. A tánc közben váll-, derék- vagy övfogással kapaszkodnak össze.

A németes, polgári eredetű táncokat összefoglaló néven apróknak nevezzük. Nevüket zárt szerkezetük és rövid időtartamuk miatt kapták. Az aprók közé tartoznak a háromsirülős, az egytoppantós, a háromtoppantós, a hétlépés, a Balánkáé, a csoszogtatós, a porka, a tarján porka és sebes, a moldvai és a porkája, a tarján németes és a sormagyar. A párok egymás mögött, körben helyezkednek el, és egyöntetűen táncolnak. A táncok egy-egy motívumkombináció, egy-két motívumsor ismétlődése alkotja.

Pannónia Néptáncgyűttes: Moldvai lánytánc

Moldvai csángók:

A moldvai nép tánckultúrája nagy mértékben eltér az erdélyitől. Errefelé sokkal inkább elterjedtek a közösségi jellegű körtáncok és a kötött szerkezetű páros táncok. Ezek formakészlete egyszerű, de egy-egy faluban 20-30 fajtájuk ismert. Rendkívüli hagyományőrzésük miatt táncaik megőrizték régies formájukat. A táncok közben gyakoriak a csujogatások, ám ezen a területen vagy egy kötött hangon, vagy a tánc dallamához illeszkedve csujogatnak.

Táncaikat szintén három csoportba oszthatjuk: a körtáncok, a körtánc- és párostánc ötvözetek, és a páros táncok csoportjaiba.

A körtáncokat nők és férfiak vegyesen járják, de alkalmanként külön körben táncolnak a nők, és külön körben a férfiak. A legáltalánosabb körtáncok a lassú kezes és a gyors öves.

Mindkettő az összefogódzás típusáról kapta a nevét.

Az átmeneti csoportba tartoznak a páros táncal ötvözött körtáncok. Ilyenkor a láncban összefogódzva járt motívumsor páros forgásokkal váltakozik. Ilyen táncok például a csimpojászka, a hóra-polka és a lugosánka.

A páros táncok különböző eredetűek, erdélyi, kárpáti, és ukrán hatásúak. Ezek kisebb mértékben található, szabadabb táncok, mint a dedoj, a ruszászka és az árgyelánka.

Többségben vannak a teljesen egyöntetű, egy dallamhoz kötött táncok, mint a keresel és a floricsika.

Hangszerkészletükhöz tartozik a koboz, a doromb, a duda, és legfontosabb hangszerük, a szültü. A szültü, vagy süvöltő egy hatlukú furulya, amelyet dunnyogósan fújnak, vagyis a gégeben képzett morgós alaphanggal teszik a tánckíséretre alkalmassá.

Mezőség:

A Kis- és Nagy-Szamos, a Sajó, a Maros, és az Aranyos közötti kopár terület összefoglaló tájneve, mintegy 300 magyar, román és szász települést foglal magába. Tánc- és zenekultúrája régiessége és gazdagsága több tényező együtt hatásának köszönhető. Ez a nagytáj őrzött meg legtöbbet a reneszánsz és barokk örökségből, és ennek fejlesztésével alakította ki sajátos stílusát. A későbbi magyarországi új irányzatok ide csak későn jutottak el, és ezek erősen szűrve olvadtak be a vidék kultúrájába. A három különböző nemzetiség kultúrájának egybefonódása itt fokozta a legmagasabbra az erdélyi tánc- és zenekincs gazdagságát. Ezen a területen táncban és zenében egyaránt valódi kétnyelvűség érvényesül, teljesen összemosódtak a magyar és román jellegzetességek határai. Újabb fejlődési hatásnak bizonyultak az eltérő jogállású közösségek különbségei. A tánc- és zenestílus fejlődési fáziskülönbségei jól megfigyelhetők a különböző nemzetiségek, falvak és falucsoportok eltéréseiben.

Férfitáncokban is nagyon gazdag, falvanként általában 2-3 különböző típus is megtalálható. Zenei és ritmikai eltérések a férfitáncok különböző fejlődési fokozatait jelentik. Ezeket a táncfajtákat tulajdonképpen a magyar és a román nép is magáénak érzi, szinte minden településen különböző eredetet tulajdonítanak neki. A férfitáncok cikluskezdő táncok, egyéni, kettes és csoportos formában táncolják őket, gyors és lassú típusait gyakran egymással összefűzve alkalmazzák.

Pannónia Néptáncgyűttes: Sűrű legényes

A közép-erdélyi legényes legegyszerűbb alaptípusa a sűrű legényes, ezt nevezik még sűrű tempónak, sűrű magyarnak, vagy sűrű fogásolásnak is. Motívum és dallamkincse szerényebb, pontjai egyszerűbbek, mint másutt, ettől függetlenül több helyen általános használatú. A ritka legényes a Mezőség legjellemzőbb férfitánca. Nevezik még ritka tempónak, ritka fogásolásnak vagy ritka magyarnak is. Ritmikailag gazdagabb a sűrű legényesnél, mert tempója lassabb.

A lassú magyar a Szamos-völgyi falvak lassú férfitánca. Oldottabb szerkezetű, egyénibb felépítésű tánc. A táncot kísérő dallamsorok üteme általában változó, ritmusa pontozott, gyakran az aszimmetria felé hajlik.

A férfitáncokat helyenként női körtánc kísérte, később ebből alakult ki a széki négyes magyar,

más helyen, például Magyarországon és Magyarpalatkán a sűrű legényes zenéjére táncolt vegyes körtánc.

Szintén sokrétűek a mezőségi páros táncok. Ezek egyes csoportjai a lassú cigánytánc, akasztós, vagy butykos, a ritka csárdás, a sűrű csárdás, szökös, vagy összerázás, a batuta, a batuka, a korcsos tirnava és a szászttánc vagy szászka.

A lassú cigánytánc, akasztós vagy butykos tánc lassú tempójú, aszimmetrikus ritmusú páros tánc. Ezt régi stílusú, „Jaj-nóta” típusú dallamokkal kísérik. Ezt a fajta táncot egyszerű lépő és forgómotívumok alkotják. A széki lassú csak a kétlépéses körben és helyben járt változatából áll, ezt a táncrendben forgó friss követi. Más helyen, például Vajdakamaráson vagy Visán a cigánytánc sántító páros forgások sorozatából áll, a táncrendben lassú csárdás követi.

A ritka csárdás vagy cigánytánc egy mérsékelt tempójú, fokozatosan gyorsuló csárdásszerű páros tánc elnevezése. Ezt is régi stílusú dallamvilág kíséri, de egyes helyeken új stílusú, műzenei dalokkal is kibővült. Ez a fajta tánc újabb elterjedésű, egyes régies helyeken ezért nem is található meg. Leggazdagabb formái a Mezőség középső részén találhatóak meg, magyar és román körökben egyaránt. Ez a csárdástípus a legvirtuózabb páros táncok közé tartozik. Motívumkincsét kétlépéses páros forgás, állandó átvetések, a nő eldobása, kar alatti kiforgatások, a nő eldobása, hát mögé vetése, többszörös pördülései, féloldalra való kivezetése és a férfi virtuóz csapásoló figurázásai alkotják.

A sűrű csárdás, sűrű cigánytánc, összerázás, szökös vagy zsidótánc nevet viselő táncfajta a mezőségi páros táncok leggyorsabb fajtái közé tartozik. Tempója friss, mérsékelt, észtam kontrakíséret tartozik hozzá. Motívumai a lassú csárdáséhoz hasonlóak, e formában megjelenik még a hosszú elengedő, szembetáncoló figurázás is, ezt csingerálásnak nevezik, az erdélyi cigányságjellemző táncának is tartják. Zenéjében megtalálhatóak a magyar népies műzenei motívumok éppen úgy, mint a romános és cigányos darabok.

A batuta vagy ritka szökös a Közép-Mezőségen jellemző páros tánc, észtam kíséretű. A lassú után, a friss előkészítéseként alkalmazzák.

A batuka leginkább a Felső-Maros-vidékre jellemző, szintén észtam kíséretű tánc típus. Hangszeres kanásztánczenére, kopogósan táncolják, egyes magyar falvakban is megfigyelhető, például Vajdaszentiványon.

Pannónia Néptáncgyűttes: Vajdaszentiványi táncok

A korcsos tirnava alkalmi használatú forgató páros tánc. Újabb elterjedését mutatja a lent- és fenthangsúly következtlen ingadozása.

A szász tánc vagy szászka szintén alkalmi jellegű tánc. A lassú vagy friss zenéjére járják, egy férfi két nővel táncolja.

A lassú és a sűrű magyar a Mezőségen elterjedt női táncok. A lassú magyart a tánckezdő férfitánc kíséretében táncolják. Kétpáros formájában, például Széken beépül a táncrendbe. Állandó, váltakozó irányú forgásból és dobogó, forgásváltó lépésekből áll, olykor pihenő körbesétálásokkal szakítják meg.

A sűrű magyar a gyors legényes táncot kíséri, kiskörös női tánc. Hangszeres kanásznóta típusú dalokra táncolják. Állandó ide-oda forgásból, egy- vagy kétlépéses motívumokból és Feröer-lépésekből áll.

A lassú magyar Mezőségen férfitáncként is előfordul. Két táji alaptípusa ismert. Alkalmi tánc, az idősebb nemzedék között elterjedtebb, egyéni vagy csoportos formában egyaránt táncolják. Motívumkészlete különböző ritmusú figurázásokból áll, mint a háromlépés, hegyező-sarkazó, lábköz, harang, csavaró-lengető, valamint csapásoló motívumok. 10-12 pont terjedelmű tánc, felépítése változatos, jellemző rá a következtlen pontismétlés. Zenéje lassú, kiszélesedett, pontozott ritmusú. A legényes zene szabályos, azonos üteműségét szabálytalan többüteműség, aszimmetria váltja fel.

Mezőséget is több, bizonytalanul körvonalazható területre oszthatjuk:

A Borsod- és Kis-Szamos-völgyi falvak csárdásuk révén a kalotaszegi és szilágysági magyarsághoz kapcsolódnak. A férfitáncok közül itt a legjellemzőbb a lassú magyar. Különálló sziget Szék település, mely megőrizte saját kultúráját, sokrétű, de egyszerű közösségi táncait, hagyományos táncrendjét, és gazdag tánczenéit.

Keveset tudunk az észak-mezőségi, polgárosultabb nép táncairól. Ez a terület a Nagy-Szamos- és Sajó-völgyi, valamint az északabbra fekvő Lápos-völgyi népsziget.

Nyugati részén sokféle férfi- és páros tánc terjedt el. A táncfajták igen különbözőek: megtalálható itt a leglassúbb páros táncról a legvirtuózabb forgató csárdásig szinte minden. Utóbbi a magyar és román lakosság egyaránt sajátjának tekinti. A vidék híres cigányzenészei a magyarpalatkaiak, de több helyen paraszt prímások is működnek. A térség különösen régies, gazdag dalkultúrájú települése Magyarországon.

Szintén keveset tudunk a délnyugati mezőségről. Ez a terület a Maros – Küküllő vidékkel és Kalotaszeggel határos. Így táncában, legényes és egyszerű csárdásaiban is rokon ezekkel a térségekkel.

Kelet-Mezőségen a régies jegyek hiányoznak, a tánczene modernebb. Erre felé nem táncolnak régi lassú páros táncokat, és elterjedtebb a Marosszék felé mutató korcsos. A többféle férfitánc helyét a székely verbunk foglalja el.

Pannónia Néptáncgyűttes: Magyarszováti táncok

Magyarszovát:

Magyarszovát (románul Suatu) Kolozs megyei kisközség, Kolozsvártól mintegy 36 km-re fekszik. Lakossága kb. 2800 lélek, kétharmada magyar, egyharmada román, elenyésző részben cigány. A faluban a magyarok unitárius illetve református vallásúak, a románok többsége ortodox, kisebb részben görög katolikus. A falu két részre tagolódik, Alsó- és Felsőszovát. A felsőszovátiak unitáriusok és nemesi eredetűek, míg az alsószovátiak reformátusok és jobbágyok.

A két falurész közötti társadalmi különbség magnyilvánult a női ingek díszítésében illetve a táncban is volt némi letérés. A falu első írásos említése 1213-ból való, a gótikus stílusban épült unitárius templomban ma is láthatók a freskó töredékei. A szentélyben egy XV. századi szobor ékeskedik. A református templomban, amelyet a XVII. század végén épített újjá Bánffy Dénes özvegye, egy 1682-ből származó sírfelirat látható. Mivel a falu - annak ellenére, hogy viszonylag közel fekszik Kolozsvárhoz - eléggé elszigetelt volt, úgy szellemi, mint tárgyi vonatkozásban igen régies hagyományokat őrzött meg napjainkig.

Nyelvjárását, viseletét tekintve az észak-mezőségi néprajzi tájegységbe sorolható, bár nyelvjárásában egy néhány elem a moldvai magyar csángók felé mutat (pl. kucsa, csúk, dzsermek, madzsar, éppend, stb.) Zenéjét tekintve elmondhatjuk, hogy igen sok, a magyar népzene mélyebb rétegeibe sorolható dallamot őriztek meg napjainkig. Általános az igen gazdagon díszített dallamok előadása, ami az újabb stílushoz tartozó dallamokra is vonatkozik.

A magyarszováti zenekar összetétele megegyezik a "szokásos" erdélyi vonósbanda felállásával: prímás, kontrás, bőgős.

Hangszereik közül a hegedű azonos a közismerttel, a kontra a Mezőségen általánosan elterjedttel egyezik meg. Hegedűből és klasszikus brácsából alakítják ki, úgy, hogy a lábat egyenesre vágják, három húrt tesznek rá, ami által a húrok egy síkban helyezkednek el. Így egyszerre tudják megszólaltatni a húrokat, amelyek alkalmasak lesznek a hármashangzatok egyidejű megszólaltatására. A nagybőgő két-három húros, de általában csak egy húron játszanak.

Magyarszováton a lassú cigánytánccal kezdték a táncot: a banda előtt karéjban összefogódzó éneklő párok lassú ringó mozgásából bomlott ki a tánc frisse, *összerázása*.

A táncaik felsorolásánál külön érdekesség, hogy hiányzik a csárdás elnevezés. A táncrend egy régies állapotot tükröz:

1. Legényes táncok: - ritka magyar - sűrű magyar. A szováti elnevezés szerint a kurázsi (románul: curaj) az itteni értelemben vetélkedést jelent.
2. Magyar vagy négyes: párosan, vagy négyes köröket alkotva járják.
3. Akasztós vagy lassú cigánytánc: régi lassú tánc, elnevezésének semmi köze nincs a cigányokhoz sem a mozgásban, sem a zenében. Ehhez a tánctípushoz tartozó dallamok egy része egy közösségen belül egy nemzetség nevéhez kapcsolódik, Szovát esetében a Csete nemzetséghez (Cseték tánca).
4. Szászka, szásztánc vagy cigánytánc: a tulajdonképpeni lassú csárdás, amelyet ügyesebb táncos legények két lánnyal is járnak.
5. Összerázás, szökös: a gyors csárdásnak a régiesebb, lassabb formája. A táncszók helyi elnevezése: rikótozás.

Magyarszováti dalok, csujogatások:

Sír az egyik szemem
Sírok mind a kettő.
Hullanak könnyeim,
Mint a záporoső.
Hullanak könnyeim,
Nem a magos égből,
Hanem egy szép barna lánynak
Bánatos szívéből.

Ez a kislány alig tizenhat éves
Azt se tudja, kibe legyen szerelmes.
Ha leülök melléje, megfogja a kezemet,
Kicsalja a szívemből a szerelmet.

Hosszú szárú tulipánt
Engem a szerelem bánt
Ha szerelem nem volna
Nékem százszor jobb volna.

Le az úton le, le, le
Piros alma levele
Piros alma hasadj meg
Régi babám csókolj meg.

Ajnanananajnanajnanana
Nananajnananajna
Ajnanananajnanajnanana
Nananajnananajna

Esik eső a nyomáson,
Ma van rajtam, holnap másom,
Anananajnananajnananajna.

Ajnanananajnanajnanana
Nananajnananajna
Ajnanananajnanajnanana
Nananajnananajna

Ne haragudj rózsám azér,
Hogy a szám a tiedhez ér,
Mer, aki egymást szereti
Azok közt gyakran megesik csuhajla.

Adj egy csókot, én egy mást
Hogy ne felejtsek egymást
Adj egy csókot az orcámra
Régi babám utoljára

Aki nem tud mulatni
Menjen haza aludni!
De én tudok mulatni
Itt akarok maradni!

Az az egész nyavalyám
Csak egy csókér fáj a szám
Azt a csókot megkapnám
Többet se fájna a szám!

Amíg kicsi leány voltam
A szilváért majd megholtam.
De már mostan nagyobb vagyok
A legényért élek-halok.

Túl a hegyen, innen is
Áldjon meg az isten is
Téged babám, engem is
Meg a kisegerem is.

Édesanyám lánya vagyok
Sárgadinnye hajból vagyok
Csókot is csak annak adok
Akinek csak én akarok.

Mind azt mondja a rigó,
Hogy a legény egy se jó.
Nem jól tudja a rigó,
Mer a legény igen jó.

Úgy szeretem a táncot,
Mint a cigány a fánkot,
De még jobban a legényt,
Mint a szőlőszemecskét.

Nyüsző lányok, ügyes lányok
Piros urak után járnak.
Úgy járnak a legény után,
Mint a róka a tyúk után.

Húzzad cigány reggelig
Reggelig s egy darabig
Míg a pendely lánallik.

Addig élek, amíg élek
Amíg bennem zeng a lélek,
Zeng a lélek, zeng a szó,
Zeng a szerelem ajtó.

Felhasznált irodalom:

- Magyar Néprajz
- Néptánc kislexikon - Planétás Kiadó 1997 (Válogatta Pálffy Gyula)
- www.bbb.beyer.ro/magyar/nepdal/erdelyi.htm
- www.hungaria.org/hal/folklor
- Martin György: A magyar nép táncai - Corvina Kiadó 1973

A képek saját készítésűek.

Tartalomjegyzék:

Bevezetés.....	2
Keleti vagy erdélyi táncdialektus	3
Kalotaszeg	4
Maros - Küküllő vidék	6
Marosszék.....	7
Székelység.....	7
Barcaság, hétfalusi csángók	8
Bukovina székelység	8
Gyimesi csángók	9
Moldvai csángók	10
Mezőség	11
Magyarszovát	14
Felhasznált irodalom	18